

De kerk is wat ze viert

De Liturgische Kring

Visiedocument van de Liturgische Kring

De kerk is wat ze viert

Visiedocument van de Liturgische Kring

*Onze leer stemt overeen met wat wij in de eucharistie doen
en de viering van de eucharistie bevestigt wat wij leren.
Irenaeus, Tegen de ketterijen, IV, 18, 5*

De Liturgische Kring

2016 - De Liturgische Kring
p/a Koningin Wilhelminalaan 22
3143 LH Maassluis
e-mail: jmpschreuder@hotmail.com
website: www.liturgischekring.nl

Vormgeving: Sync. Creatieve Producties
fotografie: Dio van Maaren

De tekstuele inhoud van deze brochure
mag vrijelijk worden overgenomen,
mits met bronvermelding

Inleidend

Liturgie in beweging

De liturgie vormt de kerk, de kerk vormt de liturgie. Déze ontdekking van de liturgische beweging is de inspiratiebron van de Liturgische Kring sinds haar oprichting in 1921. Door gezamenlijke studie en reflectie op de liturgische praktijk wil de Kring zich ook nu nog inzetten om de kerk in de vreugde van die ontdekking te laten delen. Want hoewel wij leven in een tijd waarin volgens velen 'de liturgische beweging voorbij is', vraagt de kerk van vandaag juist weer om bezieling van haar liturgie, een liturgie vervuld van de Geest die de kerk haar vorm geeft.

De Liturgische Kring, opgericht in 1921 komt voort uit de liturgische beweging in de Nederlandse Hervormde Kerk. Onder leiding van G. van der Leeuw (foto-inzet) ijverde men aanvankelijk voor herstel van de liturgie in hervormd-katholieke zin (met nadruk op de eucharistie, de traditie en het ambt), na 1945 richtte men zich vooral op bestudering van de bronnen en in de jaren zestig kwam de oecumene in beeld (de Gereformeerde Werkgroep voor Liturgie, de Van der Leeuwstichting, de liturgische vernieuwing in de RK kerk). In 1995 zag de toenmalige voorzitter Paul Oskamp voor de Kring drie functies weggelegd: gezamenlijke studie, feed back op elkaars liturgische praktijk en een waakhondfunctie ten aanzien van ontwikkelingen op liturgisch gebied. De laatste tien jaren ligt het accent op het bestuderen en nauwkeurig volgen van nieuwe ontwikkelingen in kerk en cultuur, bijbelse theologie en liturgiewetenschap.

Vier kenmerken van Liturgie

In lijn met de visie van de liturgische beweging verstaan wij liturgie als dienst van Schrift en Maaltijd, naar vroegchristelijk voorbeeld als geheel 'eucharistie' - dankzegging -genoemd. Als we uitspreken dat de liturgie de kerk vormt, dan bedoelen we te zeggen dat de kerk niet is geworteld in dogmatische of confessionele teksten, maar in de viering van de liturgie: *lex orandi, lex credendi*. De kerk gelooft wat ze viert: de kerk is wat ze viert. Het is een grondgedachte van de Vroege Kerk dat de kerk en de eucharistie elkaar bepalen: beide zijn volgens de apostel Paulus gestalten van het ene lichaam van Christus (1 Kor. 10:17). Door het lichaam van Christus (in brood en wijn) te ontvangen wordt de gemeente telkens opnieuw het lichaam van Christus (de kerk): 'ontvang wat je bent en word wat je ontvangt: het lichaam van Christus' (Augustinus). In die zin is de liturgie een getrouwe afspiegeling van het geloof van de apostelen, zoals door de kerk in haar credo beleden.

De regel *lex orandi, lex credendi* kan ook worden omgedraaid: *lex credendi, lex orandi*. Wil de liturgie werkelijk liturgie van de kerk zijn, dan zullen de kenmerken van de kerk zoals die in het credo beleden wordt erin terug te vinden zijn: *eenheid, heiligheid, katholiciteit en apostoliciteit*. Deze vier *notae ecclesiae* kunnen dus gebruikt worden om het karakter van de christelijke liturgie te schetsen. In de volgende paragrafen wordt deze gedachte verder uitgewerkt.

Zo moest het altijd geschieden dat er geen samenkomst van de gemeente gehouden werd zonder prediking van het woord, gebeden, gemeenschap van het avondmaal en het geven van aalmoezen.
Johannes Calvijn over het avondmaal

Traditioneel is er een verschil tussen de eigenschappen (*proprietaes*) van de kerk en de kenmerken (*notae*) van de kerk. De vier *eigenschappen* van de kerk zijn ontleend aan de geloofsbelijdenis van Nicea en geven uitdrukking aan het wezen van de kerk. Ze vormden in de vroege kerk een apologetisch instrument naar buiten toe, tegenover ketterse of seculaire groepen. De Reformatoren voegden daar nog drie *kenmerken* aan toe: de zuivere prediking, de zuivere sacramentsbediening en – althans voor de calvinisten – de zuivere handhaving van de tucht. Deze kenmerken dienen als criteria om te toetsen of een gemeenschap zich terecht kerk noemt. Terwijl de klassieke eigenschappen echter een dam vormden tegen schisma's, zijn de protestantse *notae* een bron van schisma's geworden, omdat iedere geloofsgemeenschap haar eigen opvatting had over wat 'zuiver' is. In dit document verbinden wij de katholieke en de protestantse tradities met elkaar: naar ons inzicht fungeren de eigenschappen van de kerk ook als criteria voor haar kerk zijn.

Liturgie als expressie van de **APOSTOLICITEIT** van de kerk

In de liturgie komt tot uiting dat de kerk in een traditie staat: de traditie van Jezus en de apostelen, die op haar beurt weer teruggaat op de profeten van Israël. In die zin kan liturgie niet zomaar 'eigentijds' zijn: de liturgie vieren betekent per definitie in een lange traditie staan.

Deze traditie maakt de liturgie tot christelijke liturgie: zij houdt vast aan 'de leer van de apostelen, de gemeenschap, het breken van het brood en de gebeden' (Hand. 2:42). In de liturgie worden de blijvende kenmerken van de kerk van de apostelen zichtbaar:

het getuigenis van het apostolisch geloof, verkondiging en telkens nieuwe interpretatie van het evangelie, viering van doop en eucharistie, het overdragen van ambtsverantwoordelijkheid, gemeenschap in gebed, liefde en lijden, dienst aan zieken en armen, eenheid van de plaatselijke kerken en uitwisseling van de charismata die de Heer aan ieder gegeven heeft.

(Limarapport, Ambt, §34)

Het apostolisch karakter van de liturgie betekent ook dat zij de gemeente herinnert aan haar missionaire roeping, gezonden te zijn in de wereld om in de context van het dagelijks leven in de navolging van Christus haar priesterlijke en profetische taak te volbrengen: *Ite, missa est* – gaat heen, weet u geroepen tot uw dienst in de wereld. Daarbij is het nodig te bedenken dat de apostelen nooit ophouden leerling te zijn. Gezonden zijn in de wereld kan gemakkelijk misverstaan worden, als zou de kerk zich boven de wereld moeten of mogen verheffen en haar van bovenaf aanzeggen 'hoe het zit' of 'hoe het moet'. Als de Opgestane zijn leerlingen de wereld in zendt, is dat met de bedoeling dat zij dat Koninkrijk van God proclameren, met vrijmoedigheid maar ook in bescheidenheid.

De meest besloten kring van onze binnenkerkelijkheid, de kring rond de Tafel, is tegelijk de kern waar de explosie ontstaat die de wereld transformeert.
Mattijs Ploeger over liturgische ecclesiologie

Liturgie als expressie van de **KATHOLICITEIT** van de kerk

Aan haar feesten kent men de christelijke kerk, niet aan haar mensen en niet aan haar meningen, aan haar lied meer dan aan haar dogma, aan haar getijden meer dan aan haar rechtsnormen.

K.H. Miskotte over de kerk

Ik houd van de muziek. (...) Want de muziek is in de eerste plaats een geschenk van God en niet van de mensen; vervolgens maakt ze de harten vrolijk; en nog iets: ze verjaagt de duivel en bereidt onschuldige vreugde, daarbij vergaan toorn, begeerte, hoogmoed. De eerste plaats na de theologie geef ik aan de muziek.

Maarten Luther over de muziek

In de liturgie komt het katholieke karakter van de kerk tot uitdrukking. Wie eraan deelneemt wordt uitgetild boven het eigen kleine bestaan om zich opgenomen te weten in de kerk van alle tijden en plaatsen. De liturgie vierende gemeente weet zich in haar lied, in haar voorbede en in de viering van de Maaltijd opgenomen in het wereldwijde netwerk van de *communio sanctorum*.

De liturgie, vooral de viering van de eucharistie, dient als dynamisch paradigma van hoe koinonia er in deze wereldtijd uitziet. In de liturgie ervaart het volk van God gemeenschap met God en verbondenheid met christenen van alle tijden en plaatsen. Zij komen samen met hun leider (presider), verkondigen het goede nieuws, belijden hun geloof, bidden, geven en ontvangen onderricht, brengen een offer van lof en dank, ontvangen het lichaam en bloed van de Heer en worden uitgezonden. (De Kerk - op weg naar een gemeenschappelijke visie, §67)

Katholiciteit begint overigens met het besef van de onopgeefbare *verbondenheid met Israël*. De kerk belijdt immers te geloven in een Joodse Messias en wil leven in navolging van Hem. Een kerk die zich niet met Israël (als notie, wat niet hetzelfde is als 'als natie'!) verbonden weet of, nog erger, zichzelf ziet als 'het nieuwe Israël' (en dus als in de plaats gekomen van 'het oude Israël', de vervangingsleer ofwel substitutietheologie) ontdoet zich, tot schade van zichzelf, van haar eigen wortels. Daarom is er gepleit voor het toevoegen van een *viijfde nota*: de verworteling van de kerk in Israël (Simon Schoon).

Katholiciteit betekent voorts *verbondenheid met alle andere christenen*, van alle culturen en denominaties. De kerk dient zich overal en altijd van die verbondenheid bewust te zijn, wil zij niet sektarisch worden. Wij vieren in verbondenheid met alle heiligen. De liturgie verbindt gelovigen van alle generaties, rassen en culturen, vrouwen en mannen, jongeren en ouderen, levenden en doden. De katholiciteit van de liturgie heeft dus een *diachroon* aspect (ze verbindt christenen van alle tijden) en een *synchroon* aspect (ze verbindt christenen van alle plaatsen).

Tot katholiciteit behoort ook dat men altijd gelooft en viert in *meervoud*. De verbondenheid met alle heiligen betekent dat het niet primair om mij als gelovig individu en mijn beleving gaat. Dat wil niet zeggen dat geloof niet ook een persoonlijke zaak is, maar de onomkeerbare volgorde is altijd die van gemeente naar gemeentelid. De gemeente is dus niet een verzameling van gelovige individuen. Integendeel, ik ontleen mijn geloof aan mijn participeren in de geloofsgemeenschap. Wanneer de kerk in haar liederen 'ik' zingt, is dat het 'ik' van de gemeente en van daaruit vervolgens ook het 'ik' van de gemeenteleden.

Liturgie als expressie van de **HEILIGHEID** van de kerk

Liturgie is de heilige dienst waarin de toewijding van hen die door de doop in Christus geheiligd zijn – dat wil zeggen afgezonderd van de wereld en toegewijd aan God – gestalte krijgt. Heiligheid is echter geen morele categorie, alsof er van ons een vorm van volmaaktheid wordt verwacht, maar een liturgische categorie. De heiligheid van de kerk komt vóór alles tot uitdrukking in de liturgie waarin het mysterie van het offer van Christus wordt gevierd. ‘Door deel te nemen aan een kerkdienst komen kerkgangers in de invloedssfeer van het heilige te verkeren’ (F.G. Immink).

‘De weg van de liturgie is een vreemde weg, een ontmoeting met de Eeuwige [...] de weg van het offer. Die weg stoort, doorkruist onze natuurlijke gang. (...) De liturgie stoort het om zichzelf bezorgde ik en nodigt uit om de weg van het offer te gaan: dat is de weg van de zelfgave, van belangeloze aanbidding. (...) Het offer is wat de ontmoeting met de Ene een ‘mysterium tremendum et fascinans’ (R. Otto) maakt. Je beeft omdat je weet dat je daar niet zonder kleerscheuren vanaf zult komen. Anderzijds word je onweerstaanbaar aangetrokken vanuit de intuïtie dat daar het geheim van het werkelijke leven ligt. (...)’. Zijn conclusie luidt dan ook: ‘We hebben weer een nieuw besef van het heilige nodig, een dwarse vernieuwingsbeweging die mensen wakker schudt uit hun subjectieve sluimer en verslaafdheid aan emoties, en hen werkelijk serieus neemt’.

(J.J. Suurmond, Eredienstvaardiglezing Hier kiert het licht (2009) in: Een gevaarlijk geluk. Over spiritualiteit. Zoetermeer: Meinema, 2010, p.198)

Het heilige, dat voor theologen als G. van der Leeuw het sleutelwoord vormde van de liturgie, wordt in onze geseculariseerde cultuur maar nauwelijks verstaan. Het protestantisme is daaraan medeschuldig, omdat het de grens tussen heilig en profaan heeft uitgewist. Het protestantisme, met name het calvinisme, wilde het hele leven heiligen. Daardoor is het besef van het heilige als heilige handeling, heilige ruimte en heilige tijd weggefallen. Maar als alles heilig is, is niets meer heilig en wordt alles profaan. Daarom is het van levensbelang voor de kerk om zich op gezette tijden af te sonderen van de wereld en de heilige dienst van de liturgie te verrichten. Deze visie op heiligheid stelt eisen aan de liturgie: ze kan niet zomaar een verlengstuk zijn van de haar omringende cultuur, zij is een eigen gestalte en roept een eigen wereld op.

Het luisteren naar de preek mag niet het enige doel zijn van onze kerkgang. Wij moeten niet alleen komen om naar het Woord Gods te horen, maar ook om te aanbidden. Aanbidding is een levensbehoefte voor ieder mens. Een mens is op aanbidding aangelegd. Eerst in de aanbidding is hij mens.

J.H. Gerretsen over aanbidding in de liturgie

Voor een authentieke liturgie moet je de teksten niet per se aanpassen, het gebedskarakter niet afzwakken en de verwijzingen naar God niet laten vervagen. De vreemdheid van Bijbelteksten hoeft geen struikelblok te zijn voor jongeren. De confrontatie met het onbekende kan net iets doen oplichten van het mysterie.
S. Goyvaerts over jongerenvervingen

Liturgie als expressie van de **EENHEID** van de kerk

In de liturgie komt de eenheid van de kerk tot uitdrukking. In de eucharistie, rond de Schrift en – nog duidelijker – rond de Tafel worden de gedoopten tot één lichaam samengevoegd: ‘Omdat het één brood is zijn wij, hoevelen ook, één lichaam: wij hebben immers allen deel aan het ene brood’ (1 Korintiërs 10: 17)

Waar christenen op een bepaalde plaats delen in hetzelfde brood en dezelfde beker wordt hun eenheid met Christus bewerkt en zichtbaar gemaakt, evenals hun eenheid met allen die erin delen, waar ook ter wereld en door alle tijden heen.
(Limarapport, Eucharistie, par. 19)

De eenheid van de kerk is een geloofsartikel. Lang niet altijd is het een waarneembaar feit, getuige het gegeven dat men in de ene kerk een totaal andere stijl van vieren, wijze van verkondiging en visie op kerk en wereld kan aantreffen dan in de andere. Niettemin belijden wij van de kerk dat zij één is: niet omdat de kerkleden het overal over eens zijn, maar omdat de kerk van Godswege tot eenheid geroepen is, ja, omdat de eenheid in Christus gegeven is! Het primaat ligt immers in God en liturgie is het antwoord op zijn bevrijdende daden. Als van de bevrijdende God uit de kerk één is, wie zijn wij dan om die eenheid met woorden of daden te ontkennen?

Eenheid ontstaat waar gedoopten gezamenlijk participeren in de eucharistische *communio* met Christus en in Hem met de drieënige God, die de kerk in haar credo belijdt. Het is de voorganger (de predikant c.q. de bisschop) die die eenheid van de gemeente in Christus symboliseert.

Vooraf in de viering van de eucharistie is het geordineerde ambt het zichtbare centrum van de diepe en allesomvattende gemeenschap tussen Christus en de kerk.
(Limarapport, Ambt, § 14)

Hieraan moet nog iets worden toegevoegd. Eenheid is niet hetzelfde als uniformiteit. Omdat de eenheid van God zoals de kerk die belijdt een eenheid in verscheidenheid is (Vader, Zoon en Heilige Geest) kan ook de eenheid van de liturgie een eenheid in verscheidenheid zijn. In onze postmoderne cultuur zal juist de verscheidenheid meer benadrukt worden. Daar is niets op tegen zolang in de vieringen van alle verschillende kerkgemeenschappen het grondpatroon dat de eeuwen door bepalend is geweest herkenbaar blijft: de lezing en de uitleg van de Schriften, de viering van de Maaltijd, de lofzang en de gebeden. Op die manier is de liturgie een expressie van de eenheid van de kerk.

In het midden van de eredienst staat de avondmaalstafel. (...) In het avondmaal is de grondvorm van alle eredienst gegeven, omdat zij het teken is van de openbaring zelf: van 's Heren dood en opstanding, van zijn vleeswording en verheerlijking, van zijn komst en wederkomst. Elke handeling in de eredienst moet zich rechtvaardigen in haar sacramenteel karakter door haar betrekking tot deze grondvorm.
G. van der Leeuw over liturgie

Conclusie

In het bovenstaande hebben wij uiteengezet hoe de liturgie kerkvormende betekenis heeft: de kerk is wat ze viert. Aan de hand van de vier kenmerken van de kerk die in het credo worden beleden – eenheid, heiligheid, katholiciteit en apostoliciteit – laat de Liturgische Kring in dit visie-document zien hoe zij die uitspraak interpreteert. De Kring acht het van fundamenteel belang dat de kerken deze kerkvormende betekenis van de liturgie bewaren en zo nodig opnieuw ontdekken. Om die reden werd de Kring in 1921 opgericht, om diezelfde reden zal zij ook in deze tijd haar boodschap blijven uitdragen!

De Liturgische Kring,
Maart 2016

De Liturgische Kring